

pregledno izvirno znanstveno delo
prejeto: 1999-05-10

UDK 81'246.2: 371.3

JEZIKOVNA POLITIKA IN IZOBRAŽEVANJE

Lucija ČOK

Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije Koper, SI-6000 Koper, Garibaldijeva 18

Marina FURLAN PAHULJE

Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije Koper, SI-6000 Koper, Garibaldijeva 18

Vesna GOMEZEL MIKOLIČ

Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije Koper, SI-6000 Koper, Garibaldijeva 18

IZVLEČEK

Modeli dvojezičnega izobraževanja v svetu so v zadnjih petdesetih letih bili pogosto v središču političnih, družbenih in ekonomskih obravnav. V večini dežel zahodne Evrope je namreč v tem času prihajalo do postopnega uveljavljanja manjšinskih, pogosto tudi manj razširjenih jezikov, kar v različnih oblikah izobraževanja pomeni ohranjanje jezika in kulture narodnostnih manjšin. V srednji in vzhodni Evropi pa so na položaj posameznih etnij in posredno na vsebino njihovega družbenega in kulturnega delovanja vplivale tudi politične spremembe. Prispevek povzema nekatere izsledke raziskovalnega projekta Nacionalno šolstvo in šolstvo narodnosti v narodnostno mešanih okoljih Slovenske Istre in v zamejstvu, v katerem so raziskovalci ZRS Koper obravnavali modele nacionalnega šolstva in šolstva narodnosti v tem okolju. Pri tem jih je zanimalo, kako se deklarirana dvojezičnost v narodnostno mešanih območjih uveljavlja in ali so obravnavani modeli šolstva ustrezni ciljem te politike.

Ključne besede: dvojezičnost, modeli dvojezičnega izobraževanja, nacionalno šolstvo, šolstvo narodnosti, jezikovna politika, Slovenska Istra, zamejstvo

LA POLITICA LINGUISTICA E L'EDUCAZIONE

SINTESI

Negli ultimi cinquant'anni, i modelli d'istruzione bilingue nel mondo sono stati spesso al centro di dibattiti politici, sociali ed economici. In questo periodo, infatti, nella maggior parte dei paesi dell'Europa occidentale si è giunti ad una progressiva affermazione delle lingue minoritarie, spesso anche d'idiomi poco diffusi, che sotto varie forme d'istruzione, aiuta a conservare la lingua e la cultura delle minoranze etniche. Nell'Europa centrale ed orientale, la condizione delle singole etnie, e indirettamente i contenuti della loro attività sociali e culturali, sono stati influenzati anche dai cambiamenti politici. Il contributo raccoglie alcuni risultati del progetto di ricerca "La scuola nazionale e la scuola delle nazionalità nei territori nazionalmente misti dell'Istria slovena e antiche d'oltreconfine", nel quale i ricercatori del Centro di ricerche scientifiche di Capodistria hanno esaminato i modelli della scuola nazionale e della scuola delle nazionalità in quest'area. In quest'ambito erano interessati a vedere come si afferma il bilinguismo dichiarato dei territori nazionalmente misti e se i modelli educativi esaminati corrispondono ai fini di tale politica.

Parole chiave: bilinguismo, modelli d'istruzione bilingue, scuola nazionale, scuola delle nazionalità, politica linguistica, Istria slovena, l'oltreconfine

UVOD

Modeli dvojezičnega izobraževanja v svetu so v zadnjih petdesetih letih bili pogosto v središču političnih, družbenih in ekonomskih obravnav, kar je vplivalo na procese njihovega razvoja in postopke spreminjanja. V večini dežel zahodne Evrope gre za postopno uveljavljanje manjšinskih, pogosto tudi manj razširjenih jezikov (ang. minority and lesser used languages), kar v različnih oblikah izobraževanja pomeni ohranjanje jezika in kulture narodnostnih manjšin. V srednji in vzhodni Evropi pa so na položaj posameznih etnij in posredno na vsebino njihovega družbenega in kulturnega delovanja vplivale tudi politične spremembe.

V okviru raziskovalnega projekta *Nacionalno šolstvo in šolstvo narodnosti v narodnostno mešanih okoljih Slovenske Istre in v zamejstvu* pri ZRS Koper se je ugotavljalo, kako se deklarirana dvojezičnost v narodnostno mešanih območjih uveljavlja in če je model šolstva v šolah tega območja ustrezen ciljem te politike. V prvem letu projekta so raziskovalci (dr. Lucija Čok, dr. Milan Bufon, mag. Mateja Sedmak) pripravili gradivo elaborata, ki vsebuje:

- pregled dokumentov in norm, ki opredeljujejo model izobraževanja na narodnostno mešanem območju Slovenske Istre,
- refleksijo družbenih in političnih sprememb na šolstvo v teh okoljih,
- okvirne primerjave z deželami EU ter analitično predstavitev modela šole s slovenskim jezikom v zamejstvu,
- opis inovacijskega (integriranega) modela zgodnjega poučevanja italijanskega jezika kot drugega jezika na razredni stopnji osnovne šole (Nacionalno šolstvo, 1997).

Gradivo dopolnjujeta dve prilogi:

- primer integriranega poučevanja drugega jezika, poster objava v zborniku kongresa *Sport Science in a Changing World of Sport* v Copenhagnu,
- separat znanstvenega članka *Model učenja italijanskega jezika za slovensko učno prakso*, ki je izšel v Annales 8/96, Koper.

Uvod v razvojni raziskovalni projekt je analiziral nekatere najpomembnejše mednarodne dokumente in določila mednarodnega prava v zvezi s položajem manjšin. V posebnem poglavju so bili predstavljeni rezultati raziskave o položaju manjšinskih jezikov v okviru Evropske zveze (Euromosaic). Raziskava se ni omejila le na kvalitativni oris, ampak je oblikovala tudi posebno tipološko členitev različnih manjšinskih jezikov po stopnji dosežene enakopravnosti in razširjenosti v okviru širših procesov družbenega in ekonomskega preoblikovanja evropskega prostora in v njem prisotnih socialnih in jezikovnih skupin. V posebnem prispevku pa je predstavljen poskus definicije dvojezičnosti in medkulturnosti - ob individualnih in družbenih vidikih

sožitja med večinskim narodom in manjšino.

Opis dvojezičnih modelov v elaboratu se loteva dveh stvarnosti, in sicer izobraževanja Slovencev v Italiji in izobraževanja za dvojezičnost v Sloveniji, natančneje šolstva na narodnostno mešanem območju Slovenske Istre. Model večinskega šolstva v Slovenski Istri je le delno predstavljen, in sicer v posebnostih zgodnjega učenja/poučevanja drugega jezika (Čok, 1996, 225-240). Učinki inovacijskega procesa (1991-1994) na pouk italijanskega jezika kot drugega jezika so zanimivi za kurikularno prenovo slovenske osnovne šole.

Sodobne (evropske) družbe se soočajo s procesom svetovne globalizacije na eni in evropskih integracij na drugi strani. Slovenija kot država, ki še išče mehanizme zaščite lastnih interesov (nacionalnih, političnih, ekonomskih ...) in si vendar prizadeva ustvariti razmere, ki bi ji omogočile učinkovito vključevanje v evropske integracijske procese, naj bi izkušnje urejanja narodnostno mešanih okolij čim bolj koristno uporabila. Ta okolja predstavljajo namreč laboratorij, v katerem se teoretične podmene o kulturnem in etničnem sožitju pretvarjajo v stvarno dejstvo. Kakšna naj bo torej vloga šole v narodnostno mešanih okoljih glede na posledice globalizacijskih in integracijskih procesov, v katere se bo vključevala Slovenija?

Vsebine, ki so jih raziskovalci zaradi skopo odmerjenih sredstev preučevali predvsem ekstenzivno, so razprle razsežnosti šolstva v narodnostno mešanih okoljih, ki bi jih bilo potrebno podrobneje preučiti. Področja, ki so še potrebna dopolnitev, so predvsem:

1. Specifika narodnostno mešanih okolij: enotnost kulturnega in etničnega prostora in omejitveni dejavniki, dnevne migracije in šolstvo, funkcija šole v procesu ohranitve družbenih in kulturnih vrednot ipd.
2. Posebnosti šolskih modelov: vključevanje v šolanje in prehajanje vpisanih generacij v lokalnem, regionalnem in nacionalnem šolstvu, vpliv reformnih posegov na položaj in vlogo šolstva narodnosti v širšem okolju, eksperimentalno uvajanje novih (preizkušenih) modelov v našo šolsko prakso (model šole Špeter Slovenov).

3. Kvaliteta pouka: spremljanje učinkov novih kurikulov na kvaliteto pouka, zakonski predpisi in posebnosti šolstva v narodnostno mešanih okoljih, vsebinske prilagoditve posameznih področij (jeziki, družboslovni in vzgojni predmeti), novosti pri pouku drugega jezika (jezikovni portfolijo, poučevanje vsebin v drugem jeziku).

Da bi nekatere ugotovitve in delovne hipoteze preverili v praksi, je skupina raziskovalcev, ki so se ji pridružili še raziskovalki mag. Marina Furlan Pahulje in Vesna Gomezel Mikolič (ZRS Koper) ter strokovnjaki Zavoda Republike Slovenije za šolstvo - Enota Koper (Mirko Zorman, dr. Luciano Monica, Neva Šečerov), organizirala 15. maja 1998 v Kopru delovni posvet Jezikovna politika in šolstvo na narodnostno mešanih območjih. Udeleženci posveta so na osnovi izhodišč o

jezikovni politiki in šolstvu ter različnih šolskih modelih v narodnostno mešanih okoljih Slovenije in v zamejstvu prišli do pomembnih zaključkov oziroma razmišljanj, ki jih navajamo v nadaljevanju. K obravnavnim temam so poleg domačih raziskovalcev veliko doprinesli tudi Colin Williams s prispevkom Dvojezično šolstvo v korist evropski demokraciji - primer Walesa, Bojan Brezigar s prispevkom Evropski standardi zaščite jezikovnih manjšin in Živa Gruden s prispevkom o dvojezični osnovni šoli Špeter Slovenov.¹

JEZIKOVNA POLITIKA IN ŠOLSTVO

Jezikovno načrtovanje je oblikovanje družbene organizacije, ki se udejanja v družbenem položaju jezikov in v dinamiki njihove rabe znotraj jezikovnega korpusa. Jezikovnemu načrtovanju sledi stopnja njegovega udejanjanja v izobraževanju in v kultiviranju posameznika ter družbe.

Načrtovanje jezikovne politike, jezikovne enakopravnosti in uravnavanje obojega ureja država z ustavo in s posebnimi zakoni. Slovenija ureja s svojo ustavo temeljne pravice manjšin. Poseben zakon, ki je v pripravi, pa bo podrobneje opredelil pravice in dolžnosti manjšin ter večinskega naroda. Družbena volja, ki spodbuja odprt način doživljanja narodnostne in kulturne raznolikosti, pa se dokazuje v organizaciji šolskega sistema. Šola v narodnostno mešanem okolju opravlja svojo vzgojno in izobraževalno vlogo ne le z mehanizmi sožitja med večino in manjšino, pač pa tudi s tem, da izobražuje pripadnike večinskega naroda za življenje tako, da jim omogoča svobodno izbiro poti za uresničevanje osebnih in družbenih potreb.

V srednji Evropi so se v 90-ih letih politične in ekonomske razmere precej spremenile, v narodnostno mešanem prostoru zahodne Slovenije pa je koncept izobraževanja nespremenjen. Na osnovi tega se odpira vprašanje, ali je potemtakem prišlo do določenega neskladja, in če je, v čem to neskladje je in kako ga odpraviti.

ŠOLSKI MODELI NARODNOSTNO MEŠANIH OKOLIJ SLOVENIJE

Izhodišča, ki uravnavajo strukturo manjšinskega telesa se določajo po pripadnostnem - osebnostnem in po ozemeljskem - avtohtonskem načelu. Slovenija je v odnosu do svojih manjšin izbrala avtohtonsko načelo, kar pomeni, da pripadnikov narodnostnih skupnosti ne prešteva po njihovi opredelitvi, pač pa upošteva njihovo izvorno pravico do pripadnosti k drugi etniji.

Modela šolskega sistema, ki naj bi v vsebinah in organizaciji vzgoje dosegala sožitje med večino in manjšino ter zagotavljala pravice avtohtonih manjšin, sta v Sloveniji dva: prekmurski in obalni. Njuna različenost je posledica tradicije izobraževanja skozi zgodovino, politične volje večine ter razmerja moči med večino in manjšino. Ne glede na to, pa imata modela podobne izhodiščne cilje in bi se zato v določenih potezah lahko zgledovala drug pri drugem.

ŠOLSKI MODEL IN INAČICE SLOVENSKEGA ŠOLSTVA V ZAMEJSTVU

Področje slovenskega šolstva v zamejstvu (Italija) je urejeno s posebnim državnim zakonom. To pomeni, da je v slovenskih državnih šolah učni program povsem identičen tistemu v večinskih, prav tako državnih šolah, s to razliko, da je v njih učni jezik slovenščina in da še italijanščino poučuje kot predmet od prvega razreda osnovne šole dalje, medtem ko se obrnjeno, v večinskih šolah, slovenščine ne poučuje. Zaradi tega so šole s slovenskim učnim jezikom edini posredovalci slovenskega jezika in kulture v izobraževalnem procesu v zamejskem okolju.

Zasebno šolstvo, npr. dvojezična osnovna šola v Špetru Slovenovem (San Pietro al Natisone), je razvila poseben model, s katerim uresničuje potrebe po izobraževanju v obeh jezikih in razvija poleg izvirnega jezika in kulture tudi medkulturne vrednote.

SKLEPI

Evropa različnih kultur, narodov in narodnostnih skupnosti se bo ohranila le, če bo temeljna vez stičnih in sožitvenih lastnosti dovolj močna. Mnogi skupni evropski dokumenti poskušajo postaviti izhodišča razmeram, ki naj bi v večinskih okoljih ohranjala različnost jezikov in posebnosti kultur manjšinskih skupnosti. Večina evropskih držav vgrajuje v šolske reforme medkulturne vsebine in oblike izobraževanja za večjezičnost. Ta sicer ni vselej le avtohtona večjezičnost, vendar je pomen manjšinskih in sosedskih jezikov vselej izpostavljen.

Reforme slovenskega šolstva ni mogoče avtomatsko prenesti na manjšinsko šolstvo. Prilagojene vsebine kurikulumov, ki naj pripomorejo k ohranitvi kulturne in jezikovne različnosti narodnostno mešanih okolij, je potrebno izvajati tako v večinskem kot v manjšinskem šolstvu. Komunikacija med obema vrstama šolstva pa usiha.

Za uspešno izvajanje reforme šolstva v Sloveniji je potrebno poleg splošnih preučevanj stanja² izdelati tudi

¹ Vsi trije prispevki so objavljeni v nadaljevanju tega tematskega sklopa.

² Gre za obe inačici raziskave Nacionalno šolstvo in šolstvo narodnosti v narodnostno mešanih okoljih, ki so ju ločeno opravili pri Znanstvenem inštitutu Filozofske fakultete v Ljubljani in ZRS Koper (Modeli izobraževanja ZIFF; Nacionalno šolstvo ZRS).

razvojne naloge organizacijskih in didaktičnih vsebin šolstva v narodnostno mešanih okoljih Slovenije. Alternativni modeli za to šolstvo nastajajo v trenutkih nuje reševanja zapletov na družbeni in politični ravni. V prenovi šolstva v Sloveniji, ali vsaj ob njenem začetnem uvajanju, so se variante in rešitve za šolstvo na narodnostno mešanih območjih odložile na poznejši čas in s svojim zamikom povzročile zmedo v šolski praksi.

Poznavanje kultur svojih sosedov, pogoji za sodelovanje med strokovnjaki, izmenjave blaga in kapitala so tesno vezani na obvladovanje jezikov. Okolja z večjezičnim prebivalstvom imajo izkušnje, ki so prenosljive in dragocene. Občutljivost za ohranjanje identitete malih narodov in manjšin v teh okoljih naj ne bi vzgajali na novo, saj naj bi se izkazala v vseh oblikah sobivanja. Če naj je temu tako, se mora demokratično načrtovanje jezikovne in kulturne politike neposredno zrcaliti v šolskih programih.

Šolstvo na narodnostno mešanih območjih naj bi z vidika sociološko-jezikovnih vprašanj tako imelo dvojno funkcijo:

1. omogočati učencem spoznavanje avtohtonih kultur in njihovih jezikov na takšnih območjih (materne jezika in jezika(-ov) okolja);

2. sooblikovati ustrezen odnos do lastne kulture in jezika in drugih avtohtonih (ter neavtohtonih) kultur in jezikov.

Na območju zahodnega dela slovenskega kulturnega prostora, kjer se ob slovensko-italijanski meji stikata dve kulturi in dva jezika, je prav gotovo potrebno upoštevati obe funkciji šolstva v tem prostoru. Medtem ko je prva naloga s primerno jezikovno in šolsko politiko (z izbiro ustreznih učnih predmetov, tedenskim številom ur posameznih predmetov in primernimi učnimi programi) na nek način lažje izvedljiva, pa je izvajanje druge naloge zaradi same narave problema veliko bolj kompleksno in poleg šole vključuje celotno družbeno okolje posameznika ali družbene skupine.

Skrb za načrtno izvajanje druge naloge je potrebna še posebej zato, ker se v šoli, čeprav je jezik že sam po sebi pomemben del kulture, pri poučevanju le-tega ne prenašajo nujno tudi druge vrednote te kulture. To pa bi glede na zelo pestro etnično sestavo geografsko zelo majhnega prostora vsekakor bilo pomembno, če nečemo, da se večkulturnost (multikulturnost) izrodi iz ideala v navadno modno puhlico. Učenci in dijaki se morajo zavedati, zakaj se - če se - učijo drugega jezika oz. jezika okolja, spoznati morajo kulturo in družbenozgodovinski razvoj naroda, ki sobiva ob njegovem lastnem. Samo tako si bodo lahko oblikovali ustrezen odnos do le-tega in sprejeli načela večkulturnosti. Poleg tega je pomembno, da večkulturnost kot družbeno vrednoto sprejmejo vsi evropski in drugi narodi, ne pa samo manjšine oz. manjši narodi.

Druga naloga šole je še pomembnejša in težavnejša, če upoštevamo prisotnost številnih otrok iz mešanih

zakonov in/ali otrok, katerim šolski učni jezik ni materinščina (na nekaterih slovenskih osnovnih šolah na Tržaškem je takih otrok čedalje več). Pri tej populaciji je namreč oblikovanje narodnostne identitete še bolj zapleten proces.

Seveda se šola v zvezi z omenjenimi vprašanji sooča s celo vrsto problemov, kot so neustrezni učni programi, pomanjkanje primerne učiteljskega kadra, neustrezni učbeniki, bodisi po vsebinski bodisi po metodični plati, neustrezni prevodi učbenikov itd.

Pri tem pa mora šola nujno upoštevati vzgojo v družini in druge dejavnike v ožjem in širšem okolju (TV in druga sredstva javnega obveščanja, kulturne in druge javne prireditve, vpliv pomembnih osebnosti, informatika, literatura itd.), ki sooblikujejo obravnavani odnos. Na področju družinske vzgoje se zastavlja vprašanje, koliko na oblikovanje identitete vplivajo starši, koliko pa si jo izoblikuje vsak posameznik sam oz. pod vplivom različnih zunanjih dejavnikov, bodisi v otroških bodisi v kasnejših zrelih letih. Učitelji namreč opozarjajo, da bi večjo vlogo pri odločanju, npr. na katero šolo (slovensko ali italijansko) naj se otrok vpiše, morali imeti otroci oz. mladostniki sami, saj se starši včasih odločajo v nasprotju z otrokovimi potrebami in željami in tudi na škodo lastne in otrokove narodnostne opredelitve.

Zaradi tako raznovrstnih dejavnikov in nenačrtnosti pozornosti, ki jo tem vprašanjem posveča šola, so lahko tudi rezultati, ki jih šola na tem področju pričakuje, drugačni od pričakovanih. Tako imamo na italijanskih manjšinskih šolah v Sloveniji dijake, ki se med seboj raje pogovarjajo slovensko kot pa italijansko, in, obratno, na slovenskih šolah v Italiji dijake, ki medsebojno raje komunicirajo v italijanščini kot pa v slovenščini. Ne eni ne drugi se narodnostno ne identificirajo v celoti s svojo matično narodnostjo. Specifično za dijake slovenske manjšine v Italiji je tudi to, da sami sebe dojemajo kot pripadnike posebne etnične skupine, tj. "zamejskih Slovencev", ne čutijo pa identifikacije s Slovenci v matični državi. Številni šolarji na slovenskih šolah tako v Sloveniji kot v Italiji pa bolj kot lastno cenijo italijansko kulturo, kar je povezano tudi z večjim pritokom informacij, ki jih dijaki dobijo iz italijanskih medijev, predvsem s televizije.

Vprašanje dvojne funkcije šolstva se še razširi, če šolstvo na narodnostno mešanih območjih opazujemo z vidika bližnje evropske integracije. Ob predpostavki, da bo v evropski integraciji vedno večjo vlogo zavzemal angleški jezik, se odpirata dve vprašanji:

- vprašanje statusa avtohtonih jezikov v odnosu do angleščine kot jezika mednarodne komunikacije;

- vprašanje pomena in nove vloge sedanjih manjšinskih šol, saj današnje manjšine po ukinitvi meja v združenih Evropi ne bodo več imele enakega statusa kot doslej.

Gre torej za vprašanje evropeizacije manjšinskih šol in multikulturne vzgoje v območjih kulturnega stika. V

prihodnosti bo v zvezi s tem potrebno razmisliti naslednje: ali naj se ta vzgoja razširi na celotno območje kulturnega stika ali naj ostane omejena le na ozemlje, kjer je zgodovinsko prisotna avtohtona manjšina; kakšne so lahko posledice evropeizacije šolske problematike v okoljih s posebnimi kulturnimi lastnostmi na podružbljanje manjšinskih jezikov in njihov prenos iz šolskih

struktur v družbo, se pravi v družine in stvarno okolje; kateri naj bodo najprimernejši šolski in izobraževalni organizacijski modeli v večjezičnih in manjšinskih okoljih glede na položaj šol, ki ponujajo pouk manjšinskih jezikov v manjšinski družbi in manjšinskem organizacijskem sistemu, hkrati pa so usmerjene v državni, meddržavni in širši mednarodni kontekst.

LANGUAGE POLICY AND EDUCATION

Lucija ČOK

Science and Research Centre of the Republic of Slovenia Koper, SI-6000 Koper, Garibaldijeva 18
Marina FURLAN PAHULJE

Science and Research Centre of the Republic of Slovenia Koper, SI-6000 Koper, Garibaldijeva 18
Vesna GOMEZEL MIKOLIČ

Science and Research Centre of the Republic of Slovenia Koper, SI-6000 Koper, Garibaldijeva 18

SUMMARY

Models of bilingual education in the world have often been subject to political, social and economic discussions for the last fifty years. In most West European countries there has been a gradual assertion of minority languages often also lesser used languages, which preserves the language and culture of national minorities by different forms of education. However, in Central and Eastern Europe the political changes have had influence on the position of individual ethnic groups and indirectly on the contents of their social and cultural activities. The article summarizes some findings of the research project National Education and Education of the Nationality in Nationally Mixed Areas of Slovene Istra and Abroad, in which the researchers of ZRS Koper dealt with the models of national education and education of the minority in this area. They were interested in how the declared bilinguism in nationally mixed areas is asserted and if the models of education discussed are appropriate to the goals of this policy.

Key words: bilinguism, models of bilingual education, national education, education of minority, language policy, Slovene Istra, abroad

VIRI IN LITERATURA

Bernjak, E. (1990): Kontrastivna obravnava dvojezičnosti s posebnim poudarkom na slovensko-madžarsko dvojezičnost na narodnostno mešanem območju Prekmurja (Contrasting study of bilingualism, with special emphasis on the Slovene-Hungarian bilingualism in the ethnically mixed Prekmurje region). Magistrska naloga. Ljubljana, Filozofska fakulteta.

Coupland, N., Jaworski, A. (eds) (1997): Sociolinguistics. A Reader and Coursebook. London, Macmillan Press Ltd., New York, St. Martin's Press, Inc.

Čok, L. (1996): Model učenja italijanskega jezika za slovensko učno prakso. Annales, 8. Koper.

Kaučič Baša, M. (1993): Jezik okolja in jezik šole: Jezikovna politika v Italiji. V: Štrukelj, I. (ur.): Jezik tako in drugače. Zbornik. Ljubljana, Društvo za uporabno jezikoslovje.

Modeli izobraževanja ZIFF - Modeli izobraževanja v etnično in jezikovno heterogenih okoljih. Analiza strukturnih elementov za izbiro modelov izobraževanja v slovenskem etničnem prostoru. Nosilka: dr. Albina Nečak Lük. Raziskovalno poročilo. Ljubljana, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, november 1999.

Nacionalno šolstvo ZRS - Nacionalno šolstvo in šolstvo narodnosti v narodnostno mešanih okoljih Slovenske Istre in zamejstva. Nosilka: dr. Lucija Čok. Poročilo MŠŠ za leto 1997. ZRS Koper.

Nečak-Lük, A. et al. (1998): Medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru. Izsledki projekta. Ljubljana, Inštitut za narodnostna vprašanja.

Ochs, E. (1997): Cultural Dimensions of Language Acquisition. V: Coupland, N., Jaworski, A. (eds): Sociolinguistics A Reader and Coursebook. London, Macmillan Press Ltd., New York, St. Martin's Press, Inc., 430-437.

Pogorelec, B. (1993): Jezikovna politika in jezikovno načrtovanje pri Slovencih - zgodovina in sodobni vidiki. V: Štrukelj, I. (ur.) (1993): Jezik tako in drugače. Zbornik.

Ljubljana, Društvo za uporabno jezikoslovje Slovenije, 2-17.

Siegel, H. (1998): Multiculturalism and the Possibility of Transcultural Educational (and Philosophical) Ideals. The School Field, IX, 1/2. Ljubljana, 5-32.

Taylor, C. et al. (1992): Multiculturalism and "The Politics of Recognition". Princeton, New Jersey, Princeton University Press.